

EMANCIPATIE EN VON-KONGRES, EEN WAZIGE MOMENTOPNAME (hopelijk hebben ze allebei bewogen)

Martin Linthorst
Fons Ravensloot

0 INLEIDING

Doel van dit artikel is: op basis van de beschikbare evaluatie-gegevens komen tot een beschrijving van opvattingen van emancipatie zoals die naar voren komen in het beoordelen door de kongresdeelnemers van onze stelling over emancipatorisch (moedertaal)-onderwijs en de naar aanleiding daarvan gevoerde discussies in de stromen.

Het stuk zit als volgt in elkaar:

- 1 Verantwoording van de thema-keuze
- 2 Verantwoording van de kongres-evaluatie
- 2.1 De schriftelijke evaluatie-gegevens
- 2.2 De mondelinge evaluatie-gegevens
- 3 Nawoord

1 VERANTWOORDING VAN DE THEMA-KEUZE

Toen we (VON-bestuur + kokon-voorzitter) in mei 1974 praatten over de konferentie-75, bleek dat vrijwel alle aanwezigen veel voelden voor een konferentie met een centraal thema. Naar dat thema hoefden we niet lang te zoeken; al in de VON-beleidsnota van 1973 werd aangekondigd dat de VON zich zou gaan bezighouden met 'Emancipatorisch taalonderwijs'¹.

2 VERANTWOORDING VAN DE KONGRES-EVALUATIE

In maart werd in een kokon-vergadering de wijze waarop de konferentie geëvalueerd zou worden door ons ingebracht. Ons voorstel omvatte twee vormen van evaluatie te weten:

- a. een schriftelijke, waarbij aan de deelnemers werd gevraagd negen doelstellingen te ordenen naar hun belangrijkheid voor emancipatorisch (moedertaal)onderwijs:
  - 1 Bespreekbaar maken en evalueren van de manipulatieve aspecten van taalgebruik.
  - 2 Weten en begrijpen wat in een tekst staat.
  - 3 Ervaring, gevoelens en kennis samen met anderen mondeling en schriftelijk leren delen, zodat je leert samen oplossingen voor gemeenschappelijke problemen te bedenken.
  - 4 Evalueren en bespreekbaar maken van de bedoelingen van een tekst.
  - 5 Korrekt spellen, spreken en schrijven in de taal zoals die in de media en op de meeste scholen gehanteerd wordt.
  - 6 Onderkennen van manipulatie, macht en vooroordeel in taalgebruik.
  - 7 Leren begrijpen en toepassen van de formele taalregels.
  - 8 Leren je belangen mondeling en schriftelijk te verdedigen in de taal die het meest

effektief is (situatie-gebonden taalweerbaarheid).

- 9 Leren ontdekken welke bedoelingen een tekst heeft met behulp van interpretatie en analyse.

Verder vroegen we de deelnemers op het formulier schriftelijk de volgende vraag te beantwoorden:

Hebt u in uw stroom een praktisch bruikbare uitwerking tot stand gebracht van een in uw ogen emancipatorisch taalonderwijsdoel?

Nee/ja, namelijk . . .

- b. een mondelinge evaluatie in de vorm van een stroomdiskussie over de inhoud van het begrip emancipatie.

Het ordenen van de negen doelstellingen (zie boven) werd door de kokon-vergadering op onder meer praktische gronden verworpen.

De mondelinge evaluatie leverde minder problemen op. Met de mensen van Moer was afgesproken dat zij een verslag zouden maken van de discussies in de stromen (zie boven, b.) en daarbij speciaal aandacht zouden schenken aan de opvatting(en) van het begrip emancipatie die daarin naar voren kwam(en).

De stroomleiders zegden toe dit begrip in hun stroom-evaluatie op zondagmorgen aan de orde te stellen.

Op het laatste ogenblik besloot kern-kokon alsnog tot een schriftelijke evaluatie aan de hand van een stelling. Deze stelling was bedoeld om 1e de discussie over emancipatorisch moedertaalonderwijs in de stromen op gang te brengen en 2e te achterhalen in hoeverre de opvatting van kern-kokon omtrent emancipatorisch mto als maatschappelijk begrip door de kongresdeelnemers werd gedeeld. Het gebruikte evaluatie-formulier is op blz. 113 afgedrukt.

VON-KONGRES 1975 EVALUATIE-FORMULIER

NB: WILT U ZO VRIENDELIJK ZIJN DIT FORMULIER NA INVULLING AAN UW STROOMLEIDING TE GEVEN.

Om enig inzicht te krijgen op de betekenis die het begrip 'emancipatorisch (moedertaal)onderwijs' voor u, kongresgangers, heeft (gekregen), vraagt kokon uw oordeel over een stelling (1) en uw antwoord op een vraag (2).

- 1 Stelling: 'Emancipatorisch (moedertaal)onderwijs moet individu en groepen helpen kennis te verzamelen en vaardigheden en attitudes te ontwikkelen die nodig zijn om op een meer efficiënte wijze strijd te kunnen leveren tegen irrationele machten en geweldsstructuren in onze maatschappij, zodat een zich vernieuwende maatschappij ontstaat waarin macht en bezit door allen gelijkelijk worden gedeeld en kennis voor allen gelijkelijk toegankelijk is.'

Wilt u door omcirkelen van één der cijfers aangeven hoe oneens of eens u het met deze stelling bent:

EENS 1 2 3 4 5 6 7 8 9 ONEENS

- 2 Bent u in uw stroom gekomen tot een praktisch bruikbare uitwerking van een in uw ogen emancipatorisch (moedertaal)onderwijsdoel?

NEE/JA *) namelijk: a. _____
b. _____
c. _____

*) doorstrepen wat niet juist is.

OPMERKINGEN: _____
_____
_____
_____
_____
_____

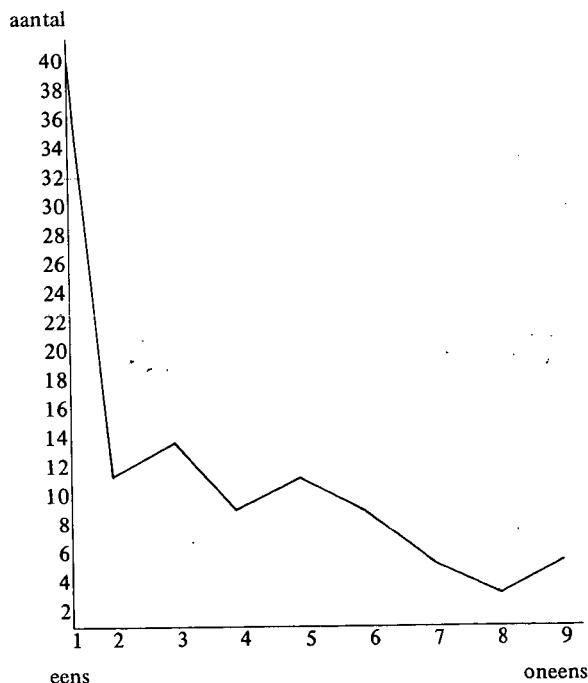
Met behulp van de aldus verkregen gegevens hoopte kern-kokon een aantal opvattingen omtrent het begrip emancipatie in handen te krijgen. We zullen nu zien wat een en ander heeft opgeleverd.

2.1 De schriftelijke evaluatie-gegevens

In totaal hebben we van 154 deelnemers ingevulde formulieren teruggekregen, waarvan 46 de stelling niet scoorbaar hadden beoordeeld². Verdeeld naar de stromen gaf dit het volgende beeld:

Stroom	aantal formulieren	1	2	3	4	5	6	7	8	9	niet ingevuld
1 School/Buurt en Mij	23	9	1	0	3	0	0	0	1	1	8
2 Boeken 4-16 jarigen	32	3	5	4	2	4	1	2	1	1	9
3 Integratie KO/BAO	18	0	0	1	0	2	2	0	0	0	13
4 Emancipatie Middenschool	16	1	2	4	2	0	0	0	0	0	7
5 Participatie-onderwijs	5	0	0	0	1	1	0	0	0	0	3
6 Emancipatie van het medium in het onderwijs	16	8	2	1	1	1	2	0	0	0	1
7 Taalbeschouwing	25	9	0	2	0	1	2	2	1	3	5
8 Emancipatie en wereldoriëntatie	19	10	2	2	0	2	2	1	0	0	0
Totaal	154	40	12	14	9	11	9	5	3	5	46

Van de 108 deelnemers die de stelling hadden gescoord zien de beoordelingen er, grafisch voorgesteld, als volgt uit:

Op de vraag: 'Bent u in uw stroom gekomen tot een praktisch bruikbare uitwerking van een in uw ogen emancipatorisch (moedertaal)onderwijsdoel?' werd als volgt geantwoord:

	<i>Totaal</i>	<i>Ja</i>	<i>Nee</i>	<i>Geen mening</i>	<i>Ten dele</i>
Stroom 1	23	17	4	2	—
Stroom 2	32	16	3	3	10
Stroom 3	18	6	6	6	—
Stroom 4	16	2	12	2	—
Stroom 5	5	—	3	2	—
Stroom 6	16	11	2	1	2
Stroom 7	25	17	4	2	2
Stroom 8	19	9	5	2	3
	154	78	39	20	17

Opmerking: Ruim de helft van het aantal deelnemers dat deze vraag beantwoordde, deed dat in positieve zin. Telt men de kolom 'ten dele' daar bij op, dan komt het totaal in de buurt van de 63%. Tien deelnemers aan stroom 2 meenden dat creatief spel en drama bij deze vraag genoemde uitgewerkte onderwijsdoelen te heteroëen om ze *zelfs* maar te kunnen rubriceren, laat staan kwantificeren.

2.2 De mondelinge evaluatie-gegevens

Hieronder volgt een weergave van de plenaire en substroom-diskussies over het begrip emancipatorisch (moedertaal)onderwijs voor zover, blijkens de verslagen die Moerredacteuren gemaakt hebben, deze hebben plaatsgevonden.

stroom 1 buurt-school-maatschappij

De deelnemers aan stroom 1 hebben het begrip 'emancipatorisch moedertaalonderwijs' laten vallen voor 'bevrijdend onderwijs'. Dit werd als volgt gedefinieerd: 'Bevrijdend onderwijs' is onderwijs waarin kennis, vaardigheden en houdingen gegrond zijn op een stuk materie waaronder ook emotionele en ervaringsaspecten moeten worden verstaan'.

Door sub-groepjes werd hier het volgende aan toegevoegd:

- 1 Bij het inhoud geven aan de term 'bevrijdend onderwijs' werd ervaren dat er twee aspecten onvoldoende tot hun recht komen:
  - het betrekken van actiegebeuren in de school en van leerlingen bij actiegebeuren geeft nieuwe ingangen tot kennisverwerving
  - het benadrukken van en bewust stimuleren van affectieve aspecten in het onderwijsproces ondersteunen kennisverwerving.
- 2 'Bevrijdend onderwijs' betekent:
  - dat de onnatuurlijke verdeling en scheiding tussen vakken dient te vervallen
  - dat de onnatuurlijke verdeling tussen school en buitenwereld (ervaringswereld) dient te vervallen
  - dat maatschappelijke structuren helder gemaakt moeten worden
  - dat affectieve doelstellingen kansen dienen te krijgen ter ondersteuning van het onderwijs.

Dit alles heeft ten doel om tot mensvorming te komen waarbij de mens maatschappelijk en individueel optimaal kan functioneren. Aldus Guus de Bakker in zijn verslag.

stroom 2 kinderboeken

In deze stroom is slechts weinig tijd besteed aan discussie over de stelling. Hij kwam bovendien volkomen uit de lucht vallen omdat de deelnemers met heel andere zaken bezig geweest waren. We beperken ons tot de voornaamste door Martin Bartling genoemde opmerkingen:

Men vond de termen in de stelling te weinig ingevuld en vroeg zich af wat irrationele machten zijn, wilde irrationeel vervangen door diskriminerend en meende dat macht niet gedeeld moet worden, maar moet verdwijnen. In plaats van de term strijd zag men liever termen als groeiproses, bewustwordingsproces. Verder merkte iemand op dat het thema emancipatorisch onderwijs beter al in het begin van de konferentie geïntroduceerd had kunnen worden, zij/hij had deze rode draad in de stroom gemist.

stroom 3 kleuter/basisonderwijs

Hier bestaat het verslag uit een weergave van de rapportage uit drie subgroepen; van een discussie naar aanleiding van die rapportage is niets gekomen, aldus het verslag van Peter Kokke.

Groep 1 had liever gezien dat de stelling niet 'op stratosfeerniveau' had gezeten. Uitgaan van 'aktiviteiten, werkdoelen' vond men een zinniger weg om het begrip emancipatie inhoud te geven.

Groep 2 en 3 wilden meer het aksent leggen op de individuele ontplooiing, in emanciperend onderwijs zou macht geen rol mogen spelen. 'Emanciperen is zelfontdekken'. Onder ontplooiing verstaat men ook 'weerbaarheid, aan je trekken kunnen komen'.

stroom 4 emancipatie in de middenschool

Uit het elders in dit nummer afgedrukte verslag van stroom 4 kunt u opmaken dat de deelnemers druk waren met andere dingen.

stroom 5 participatie-onderwijs

Blijkens mondelinge mededeling van Hans Vergeer is het begrip emancipatie noch emancipatorisch onderwijs als onderwerp van discussie aan de orde geweest in de stroom.

stroom 6 emancipatie van de media in het onderwijs

Zie onder stroom 5, aldus Jan Sturm.

stroom 7 taalbeschouwing

Zie onder stroom 5, aldus Helge Bonset.

stroom 8 emancipatie en wereldoriëntatie

Volgens het verslag van Simon Ophof is men in deze stroom niet toegekomen aan 'een

plenaire bespreking van de definitie op het enquêteformulier'. Toch valt er wel iets te melden. Zo ontkende niemand die aan de discussie over emancipatorisch (taal)onderwijs deelnam dat 'emancipatie maatschappelijke veranderingen impliceert'. Als einddoel van het onderwijs werd in een van de substromen genoemd '... de vorming tot sociaal-kreatieve mensen, d.i. mensen die de ontwikkeling van *henzelf* en de maatschappij in handen hebben'. In het algemeen zagen de meeste deelnemers aan stroom 8 emancipatie als een kollektief proces en sommigen de maatschappij als een 'door tegenstellingen bepaald' geheel; de dialektiek ontbreekt alleen als term. Het verslag bevestigt in grote trekken het beeld van stroom 8 bij de stelling-score (zie tabel 1, onder 2.1).

3 NAWOORD

Uit de reacties op de stelling en de gevoerde discussies komt duidelijk naar voren dat de begrippen strijd en macht, geweld en irrationaliteit veel problemen opleverden. Daarvoor in de plaats koos men vaak liever voor termen als optimale ontplooiing van het individu, weerbaarheid, kreatieve mens, groeiproces, bewustwordingsproces, bevrijding en verantwoordelijkheid. Er waren ook VON-leden die vonden dat, gedacht vanuit een groeiproces dat het kind doormaakt, élk onderwijs per definitie emancipatorisch is. Zij wilden dan ook geen strijd. Hieruit blijkt dat, voor zover de deelnemers zich met het begrip emancipatie wilden inlaten, er duidelijk twee polen in de opvattingen te onderscheiden zijn, met alle variaties daartussenin.

Aan de ene kant is dat een opvatting die de individuele ontplooiing hooghoudt (o.a. te vinden in stromen 2 en 3), aan de andere kant een opvatting van emancipatie als kollektief proces dat bevrijding van het individu insluit (stroom 8).

Hoewel natuurlijk op deze door amateurs ontworpen enquête veel aan te merken zal zijn en de uitslag ervan niet zonder meer representatief is voor de hele vereniging, lijkt het ons dat de VON op dit moment deze twee gezichten heeft als ze het woord emancipatie gebruikt.

Als het bestuur een voorstel aan de leden gaat formuleren om de beleidsnota op het punt van het emancipatorische taalonderwijs nader te konkretiseren, zal het er goed aan doen met het bestaan van deze twee polen rekening te houden³.

Het zal intussen duidelijk zijn dat wij onze opzet om via de konferentie een andere konkretisering van het begrip emancipatorisch (moedertaal)onderwijs tot stand te brengen niet geslaagd achten, ondanks de 95 invullers die 'een praktisch bruikbare uitwerking van een in hun ogen emancipatorisch (moedertaal)onderwijsdoel' geheel of ten dele zeggen te hebben zien ontstaan.

We zijn er in het begin van uitgegaan dat aan te zoeken stroomleiders en kern-kokon zouden moeten starten vanuit een voorlopige werkdefinitie van het kongresthema die door alle kokon-leden werd onderschreven. Dat zou ook inhouden dat zij, de stroomleiders, in hun stroom zouden proberen praktisch bruikbare uitwerkingen van die emancipatie-opvatting tot stand te brengen.

Door allerlei organisatorische problemen en de chronische haast waaronder alle voorbereiders van het kongres gebukt gingen, is van die eensgezindheid weinig méér terechtgekomen dan dat we het er over eens werden dat emancipatorisch onderwijs konsekwent

ties heeft voor de maatschappij. Dit blijkt onder meer uit de uitwerking van het thema in de acht stromen: Binnen kokon bestond geen overeenstemming over de inhoud van het begrip emancipatorisch (moedertaal)onderwijs, om van de strategie nog maar te zwijgen. Ook het organiseren van een VON-kongres is vaak een kwestie van haalbaarheid, en wat we (kern-kokon) wilden was niet haalbaar binnen de beschikbare tijd. Dat wil niet zeggen dat we de inzet van de stroomleiders willen kleineren, integendeel: zij hebben samen met ons de opdracht om een konferentie te organiseren aangedurfd en uitgevoerd.

Recht hartelijke dank dus aan Eefje, John, Thea, Co, Ina, Iboyka, Harry, Andries, Rolf en Ben. En aan hunne medewerkers.

Recht hartelijke dank vooral ook aan Willy die de administratie van het kongres deed en daarbij soms haar lol opkon.

Tenslotte mag niet onvermeld blijven (door Fons) dat Martin véél meer werk heeft verzet dan gebruikelijk is voor een bestuursgedelegeerde.

NOTEN

- 1 Beleidsnota, vastgesteld op de ledenvergadering van 3 november 1973, punt 4.2 'Plannen voor 1974 en 1975'.
- 2 De formulering van de stelling maakte, vooral onder niet-scoorders, nogal wat los. Zo werden de opstellers o.a. uitgemaakt voor mandarijnen, onderdrukkers en manipuleerders. Vele deelnemers klaagden erover dat: - de stelling agressief maakte, - iemands reacties blokkeerde, - niet emancipatorisch was geformuleerd, - niet voldeed aan de Amerikaanse leesbaarheidsvoorschriften. Een kommentaar voegde ons toe: 'Leg dit nou maar eens uit aan een arbeider' en miste vervolgens het in arbeiderskringen wélbekende 'bewustwordende groeiproces van het individu'. We kunnen ons niet aan de indruk onttrekken dat er onder de opmerkingen van niet-scoorders nogal wat smoezen schuilen om geen kleur te hoeven bekennen.
- 3 Achteraf vragen we ons af hoe VON-leden een beleidsnota hebben kunnen aanvaarden die dit zo ingevulde en weinig operationele begrip inhoudt. Wij hebben er in ieder geval 'aandacht aan besteed'.